

OBIECTELE MUZEALE ȘI MEMORIA NOBILIMII DIN BANAT ÎN EPOCA MODERNĂ

Marius Cornea*

Cuvinte cheie: Muzeul Național al Banatului, Compartimentul de Arte Vizuale, nobilime, memorie, Banat, epoca modernă, obiecte muzeale.

Keywords: The National Museum of Banat, the Visual Arts Department, nobility, memory, region of Banat, modern era, museum objects.

The museum objects and the memory of the nobility of the Banat region in the modern era (Abstract)

This article presents the relationship between museum objects and the memory of some noble families from the historical Banat in the period 1779–1919. After the end of the First World War, the Banat province was divided between the Kingdom of Romania, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and the Kingdom of Hungary. The fate of the cultural assets from the noble residences existing on the territory of the historical Banat was marked by the two World Wars, the exodus of the former owners after the Treaty of Trianon of June 4, 1920 and the agrarian reform of 1921, and subsequently by the installation of communist regimes in Romania, Hungary and Yugoslavia. The National Museum of Banat in Timișoara preserves portraits (paintings, graphic works, sculptures), furniture, objects of ceramics, glass and metals, books, documents, noble diplomas, medals, letters, photographs and historical textiles, which are illustrative of the structure of the nobility in the Banat province as an integral part of the nobility in the Austro-Hungarian monarchy.

Muzeul Național al Banatului din Timișoara este instituția care păstrează memoria evenimentelor și a personalităților istorice din această provincie, colecțiile sale de istorie și arte vizuale oferind o imagine despre diferitele comunități cultural-lingvistice și religioase, active în Banat în perioada modernă. În patrimoniul muzeului sunt conservate obiecte, care ilustrează istoria unor familii nobile din Banat, între anul 1779, când această provincie a fost reintegrată Regatului Ungariei, și 1919, anul instalării administrației românești, după căderea monarhiei austro-ungare și efemera Republică Bănățeană.

Încă de la înființarea ei în anul 1872, Societatea de Istorie și Arheologie din Ungaria de Sud (Banat) a avut drept obiectiv conservarea bunurilor culturale din acest teritoriu al fostei monarhii austro-ungare, obiecte muzeale de diverse tipologii, care oferă informații despre viața politică, economică, socială și culturală a familiilor nobiliare cu titluri sau doar cu particulă nobiliară din Banatul istoric, active în cele 3 comitate: Torontal, Timiș și Caraș.

După terminarea primei conflagrații mondiale, Banatul istoric a fost divizat între Regatul

României, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și Regatul Ungariei. Destinul bunurilor culturale din reședințele nobiliare existente pe teritoriul Banatului istoric a fost marcat de cele două războaie mondiale, de exodul foștilor proprietari după Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 și de reforma agrară din anul 1921, ulterior de instalarea regimurilor comuniste în România, Ungaria și Iugoslavia.

Fenomenul domeniilor nobiliare în Banat între sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XX-lea¹ este atestat de circulația

* Muzeul Național al Banatului, Timișoara, Piața Huniade nr. 1; e-mail: corneamarius@hotmail.com.

¹ O amplă cercetare a acestui fenomen a fost efectuată de Anca-Raluca Majaru pentru teza de doctorat. Vezi Majaru 2016. În monografia comitatului Torontal (Borovszky 1912, 533) este prezentată situația celor mai întinse domenii nobiliare în perioada 1836–1838, după suprafața acestora, deținute de: Csekronics János, episcopia Zagrebului, Nákó János, contele Nákó Sándor, Kiss Ernő, contele Gyulay, familia conților Szápáry, Kiss Antal, baronul Liphay Frigyes, contele Zichy-Ferraris Ferencz, familia contelui Batthyány, capitlul Zagreb, Karátsonyi Lázár, contele Buttler János, Lázár Zsigmond de Écska, arhiducele József, Palatin al Ungariei, Tajnay János, familia Sissányi, contele Sermage și familia Bonazzi, Áldássy Ignác, frații Nikolics, Karátsonyi Lajos și László, Gyertyánffy

obiectelor și documentelor cu proveniență nobiliară, care se păstrează astăzi în muzee și arhive din Banat: Muzeul Național al Banatului (Secția de Istorie și Compartimentul de Arte Vizuale), Muzeul Național de Artă Timișoara (Galeria de Artă Europeană și Galeria de Artă Bănățeană), Muzeul de Istorie, Artă și Etnografie din Lugoj, Muzeul Banatului Montan din Reșița, Muzeul Episcopiei Romano-Catolice Timișoara, Muzeul Catedralei Mitropolitane din Timișoara, Muzeul Episcopiei Ortodoxe Sârbe din Timișoara, Muzeul de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș și Arhivele Naționale – Serviciul Județean Timiș, alături de muzee, arhive și biblioteci din Ungaria și Serbia.

Portrete (pictură, grafică, sculptură), mobilier, piese din ceramică, sticlă și metale, cărți, documente, diplome nobiliare, medalii, scrisori, fotografii și textile istorice sunt ilustrative pentru structura nobilimii din Banat ca parte integrantă a nobilimii din monarhia austro-ungară: marea aristocrație, nobilimea de funcții, nobilii proprietari de domenii, noua nobilime – înnobilați după 1779 pentru merite civile, comerciale, eclesiastice și militare². Lucrarea în 3 volume despre familiile nobile din comitatul Timiș, scrisă de notarul-șef Lendvai Miklós, și monografiile comitatelor Torontal și Timiș publicate la Budapesta sub coordonarea lui Borovszky Samu (1912, 1914)³ reprezintă o sursă documentară de maximă importanță pentru studierea fenomenului nobilimii în Banatul istoric.

După căderea regimului comunist în țările din estul Europei au apărut mai multe publicații despre fenomenul reședințelor nobiliare. În lucrarea din anul 2020 Podhorányi Zsolt discută aspecte din istoria unor domenii nobiliare din comitatul Torontal⁴, aparținând familiilor aristocrate cu titluri de conte

și baron și din rândul familiilor nobiliare fără titluri, dar cu particulă nobiliară: Beodra și Banloc (conții Karátsonyi), Csávós/Grăniceri și Bobda (baronii Csávossy), Csoka (familiile Marczibányi-Lederer), Elemer (familia Kiss), Kisoroszi/Rusko Selo (familia Csernovits), Ecska (familiile Lázár și Harnoncourt), Istvánvölgy/Hajducica (familiile Damaszkín și Dungyerszky), Kiszombor (familia Ronay), Lovrin (baronul Liphay), Nagyszentmiklós/Sănnicolau Mare (contele Nákó), Nagyszered/Veliko Srediste (familia Lazarovits), Nagyágj/Veliki Gaj (familia Dániel), Oléc/Stari Lec (familia Dániel), Oléc (familia Botka), Kanak/Konak (familia Dániel), Rudna (baronul Nikolics), Temesvajkoč (familiile Mocsonyi/Mocioni și contele Bissingen), Törökbecse/Novi Becej (familiile Sissányi, Leiningen-Westerburg, Rohonczy, Dungyerszky), Törökkanizsa (familiile Szerviczky și Tallián), Zsombolya/Jimbolia (contele Csekonic) și Gád (baronul Gudenus). Această situație reflectă diversitatea cultural-lingvistică și religioasă a nobilimii din Banat, care număra între membrii ei catolici, ortodocși și evrei, maghiari, germani, austrieci, cehi, polonezi, sârbi, croați, italieni, spanioli, francezi, dar și armeni, georgieni, aromâni, nobili cu sau fără titluri, de cultură maghiară și germană în cadrul monarhiei habsburgice, din 1867 austro-ungară.

Din păcate, un număr extrem de mic de interioare nobiliare ale familiilor din Banat au fost fotografiate la sfârșitul secolului al XIX-lea de către Klősz György (1844–1913), fotograf din Budapesta cu origini germane: castelul conților Nákó din Sănnicolau Mare, castelul conților Karátsonyi din Beodra, castelul contelui Robert Zselenszky din Neudorf și palatul baronilor Liphay din Budapesta. S-au păstrat fotografii cu interioarele castelului din Bulci al familiei Mocioni (Mocsonyi) și al familiei Beniczky din Folia, aceste documente fotografice constituind mărturii despre gustul comanditarilor în decorarea interioarelor.

Chiar dacă majoritatea obiectelor din reședințele nobiliare bănățene au dispărut sau au fost pierdute după anul 1948, patrimoniul Muzeului Banatului s-a îmbogățit prin achiziții sau donații cu portrete nobiliare și obiecte de artă decorativă.

O imagine emblematică pentru diversitatea culturală a Banatului din secolul al XIX-lea este basorelieful cu titlul *Vizita regelui Ferenc József la Timișoara în anul 1872*, executată de artistul Kugler Pál Ferenc (Sopron, 1836 – Viena, 1875) în marmură de Carrara⁵. Acest basorelief, care pre-

Dávid, Mocsonyi János, familia Marczibányi, Szerviczky György, familia Vuchetich, familia Hertelendy, Dadányi Konstantin, Karácson István, familia Malenicza, Damaszkín Simon, Petrovics József, Gyertyánffy Lukács, Diván György, familia Koczó, familia Oexel (Rónay), Endrődy József, contele Pejachevich Péter, Csernovics Pál, Damaszkín Antal și baronul Bedekovics. Această statistică ilustrează dinamica familiilor nobiliare bănățene ca parte integrantă a nobilimii din monarhia habsburgică și gradul înalt de eterogenitate culturală într-o provincie aflată la marginea monarhiei, o realitate prezentă și în celelalte teritorii de graniță: Silezia, Galiția și Bucovina.

² Vezi Manea 2022, lucrare de 722 de pagini dedicată familiilor nobiliare în Banatul istoric de la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX.

³ Lendvai 1896, Lendvai 1899, Lendvai 1905, Borovszky 1912, 14–136; Borovszky 1914.

⁴ Podhorányi 2020.

⁵ Basorelief din marmură de Carrara, 147 × 62 × 3 cm, nr. inv. 8 (2 fragmente).

zintă vizita regelui la Timișoara în 6 mai 1872, a fost comandat de comitatul Timiș la propunerea comitelui suprem Ormós Zsigmond (1813–1894), alături de rege fiind reprezentați comitele suprem Ormós Zsigmond, Bonnaz Sándor, episcopul Diecezei de Cenad, și prim-ministrul contele Menyhért Lónyay.

Înainte de Primul Război Mondial Dessewffy Sándor, episcopul romano-catolic de Cenad cu origini nobiliare, a lăsat în anul 1907 prin testament patru portrete de familie orașului Timișoara, care le-a transferat în 1908 Pinacotecii Societății Muzeale de Istorie și Arheologie: portretele bunicii materni Koppauer Ignatz, jude al cetății Timișoara între 1789–1808, și Koppauer Erzsébet, născută Keszler, și ale părinților Dessewffy Antal, vicecomite și Zsuzsanna, născută Koppauer⁶. Din această colecție nobiliară provin două picturi italiene din secolul al XVI-lea, păstrate în patrimoniul Muzeului Național de Artă Timișoara, fiind donate de episcopul Dessewffy Societății Muzeale de Istorie și Arheologie din Banat în 1899 și 1900⁷, alături de macheta Domului din Milano, aflat astăzi în colecțiile Muzeului Național al Banatului.

După instaurarea administrației românești în Timișoara în data de 3 august 1919, a fost transferat din Primăria orașului Timișoara către muzeu cel mai important portret nobiliar pentru istoria acestei instituții: *Portretul comitelui Ormós Zsigmond*, la inițiativa căruia a fost înființată Societatea de Istorie și Arheologie din Timișoara în 25 iulie 1872. Portretul, realizat de artistul budapestan Vastagh György (1834–1922) la comanda orașului Timișoara, a fost prezentat publicului în 3 octombrie 1885 în sala mare a Primăriei din Piața

Libertății⁸. Omul politic și colecționarul Ormós Zsigmond a fost portretizat cu ordinul Sfântul Ștefan de Szamosy Elek în 1873⁹, iar în noiembrie 1883 de pictorul Than Mór (1828–1899) la comanda comitatului Timiș¹⁰. Pentru galeria de portrete a Gimnaziului Real de Stat din Timișoara pictorul Wälder János (1854–1902) a realizat *Portretul lui Ormós Zsigmond* în anul 1881¹¹.

În perioada interbelică un număr restrâns de obiecte nobiliare a intrat în patrimoniul muzeului, directorul Ioachim Miloia achiziționând în anul 1934 două portrete din proprietatea lui B. Andriș din Timișoara, picturi executate de artistul vienez Johann Mathias Ranftl (1805–1854) și datate 1830. Din păcate, identitatea celor portretizați a fost pierdută și lucrările înregistrate sumar drept “Portret de bărbat” și “Portret de femeie”¹².

Urmărind situația nobilimii din Banat înainte de 1918, anul prăbușirii monarhiei austro-ungare, și cea din decembrie 1947, anul plecării în exil a regelui Mihai și instaurarea Republicii Populare Române, constatăm numărul redus de familii nobiliare rămase în Banat în perioada interbelică: Somogyi, Fábián, Deschan, Eisenstädter, conții Gyürky, Patyánszky, Dadányi, Vukovics, Ürményi, Nikolics, Beniczky, Mocioni (Mocsonyi), Csernovits, Meskó, Konrád, Klobusiczky, Kelcz, Jakabffy, Szúló.

După o istorie de cinci-șase generații ale acestor familii nobiliare în Banat, în noaptea de 2 spre 3

⁶ Portretele cu nr. inv. 143 (Meleg Gábor, *Portretul doamnei Koppauer-Dessewffy Zsuzsanna*, ulei pe lemn, 26,5 × 20,5 cm), nr. inv. 144 (Meleg Gábor, *Portretul lui Dessewffy Antal*, ulei pe lemn, 26 × 20,7 cm), nr. inv. 303 (Johann Jakob Stunder, *Portretul lui Ignaz Koppauer*, ulei pe pânză, 74 × 53 cm), nr. inv. 304 (Anselm Wagner, *Portretul Keszler-Koppauer Erzsébet*, pastel pe pergament, 74 × 53 cm), aflate astăzi în colecțiile Muzeului Național de Artă Timișoara. Miklósik 1996, 74–78; Miklósik 2001, 20, nr. cat. 27–30, reproduceri alb-negru la paginile 18–19.

⁷ Cornea 2012, 65, nr. cat. 1 (Anonim, secolul al XVI-lea, *Madona cu pruncul Iisus/ Madona cu garoafă*, tempera pe lemn de tei, 60 × 40 cm, nr. inv. 4, copie după lucrarea originală a Leonardo da Vinci, aflată în Alte Pinakothek din München. Donația episcopului Dessewffy către Societatea Muzeală de Istorie și Arheologie din Banat în 5 aprilie 1899) și Idem, 111, nr. cat. 44 (Școală italiană, Ferrara, a doua jumătate a secolului XVI, *Sfânta Familie cu sfântul Ioan Botezătorul copil*, ulei pe placă de cupru, 16 × 14,5 cm, donația episcopului Dessewffy către Societatea Muzeală de Istorie și Arheologie din Banat în 23 noiembrie 1900).

⁸ Ulei pe pânză, 156 × 111,5 cm, Muzeul Național de Artă Timișoara, nr. inv. 112. Borovszky 1914, 243; Berkeszi 1910, 14–16; Căluza 1927, 22, nr. 427; Ghid 1978, 32, nr. 348; Miklósik 1997, 214–223; Miklósik 2001, 14, nr. cat. 15, reproducere color pe coperta catalogului; Miklósik 2008, 422, reproduceri color fig 13. la 429; Cornea 2012, 234–235, nr. cat. 365. În anul 1981 portretul a fost restaurat în Laboratorul Zonal de Restaurare-Conservare al Muzeului Banatului de către Viorica Ciomocoș. Vezi monografia Miklósik-Kakucs 2013, pe coperta este reproduș în culori portretul lui Ormós Zsigmond.

⁹ Portretul a fost donat Muzeului de Artă Timișoara în anul 2011 de către descendenții din Ungaria ai comitelui Ormós Zsigmond, reproduș color în Miklósik-Kakucs 2013, 236.

¹⁰ Portret dispărut după retragerea armatei sârbe din Timișoara în vara anului 1919.

¹¹ Ulei pe pânză, 77 × 63,5 cm, nr. inv. 1104. Lucrare transferată după 1919 Muzeului Bănățean, aflată astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Artă Timișoara. Reproducere color în Miklósik-Kakucs 2013, 238.

¹² Portrete cu nr. inv. 458 (*Portret de bărbat din Timișoara cu blazon*, ulei pe pânză, 60,5 × 49,5 cm) și nr. inv. 466 (*Portret de femeie*). Cele două lucrări au fost restaurate de pictorul Emil Lenhardt pe baza deciziei Primăriei Timișoara nr. 17734 din 1948 (nr. 152/muzeu) și de Viorica Ciomocoș în anul 1982. Reproduse în: Cornea 2012, 174–175, nr. cat. 144 și 145.

martie 1949 se aplică Decretul nr. 83, care duce la exproprierea moșierilor din județele Timiș și Caraș și deportarea acestora cu domiciliu obligatoriu. Documentele de arhivă atestă drama familiilor nobiliare vechi din Banat¹³:

– Jakabffy Lajos (1925, Arad – 2002, Szombathely) și Tamás (1926, Arad – ?) din Herneacova;

– avocatul Jakabffy Elemer din Lugoj;

– Gyertyánffy Francisca, Maria, Margareta, moștenitoarele lui László. Grâнарul Gyertyánffy din Giera a fost restituit după anul 1989, iar conacul din Giera, nr. 44 retrocedat nepotului Elisabetei;

– Jäger András;

– Ioana Jäger, – văduva lui Alexandru Jäger, cu domiciliu obligatoriu în Sibiu;

– Korek Aladar din Vălcani;

– Korek Carol din Beba Veche;

– Maria Magdalena Lucaci, născută Prepeliczay;

– Manaszy Gyula, Elisabeta, Georgina, Ana, din conacul de la Clopodia;

– Osztoics Zsigmond și fiica Paraschiva, căsătorită cu dr. Ioan Schmidt, medic veterinar;

– Osztoics Carol și soția Elena, născută Burai, cu domiciliu obligatoriu în Târgu-Mureș;

– Keltz Simion și soția Maria, născută Jakabffy, cu domiciliu obligatoriu în Târgu-Mureș;

– Vuchetich Wilma din Hodoni, comuna Cenei;

– Mixich Iosif și Otto; Beniczky Zoltan (1912, Budapesta – 2002, Timișoara), căsătorit cu Anna Schraff (1925, Timișoara, – 1997, Timișoara), din conacul de la Folea, construit după planurile lui Székely László, arhitectul-șef al orașului Timișoara;

– Beniczky György (1913, Budapesta – 1991, Budapesta), căsătorit cu Flaminia Astuto dei Duchi di Lucchesi (1916, Budapesta – 1980, Budapesta);

– Beniczky Ferenc (1919, Budapesta – 2002, Budapesta);

– baronul Csávossy Béla din Ciavoș, cu domiciliu obligatoriu în Craiova, și fiica acestuia, Xenia, căsătorită cu Constantin Indici;

– Jeszenszky Béla din Sânnicolau Român;

– Erich Otto Benedict din Gătaia, cu domiciliu obligatoriu în Sebeș-Alba, strada Louis Aragon nr. 12, pensionar militar, aflat în serviciul moșierului dr. Velicek din comuna Șemlacul Mare și

– Uzbasich Wilhelmina, văduva lui Vuchetich Iosif, din comuna Cenei.

În Arhivele Naționale – Serviciul Județean Timiș se păstrează o copie după ordinul nr. 569197 din 6 mai 1949 al Ministerului Agriculturii, Comisia centrală de expropriere, înregistrată la Comitetul Provizoriu al Sfatului Popular jud. Timiș-Torontal sub nr. 9516 din 13 mai 1949¹⁴, care descrie situația bunurilor culturale din fostele conace după instaurarea regimului comunist și risipirea acestora după o istorie de două secole.

“În aplicarea decretului nr. 83/1949, pentru desăvârșirea reformei agrare din 1945, se dispune:

Toate bunurile mobile intrate în patrimoniul Statului prin efectul legii de mai sus, se vor repartiza după cum urmează:

1. Bunurile cu caracter agricol sau care servesc scopurile agricole vor fi predate – dacă nu au fost predate până acum – imediat Gospodăriilor Agricole de Stat.

2. Diverse bunuri ca: mobilier, instrumente muzicale, diverse aparate, tablouri comune, covoare, lucruri de artă, lucruri de uz casnic, bunuri personale, fie că se află depozitate în capitala județului, fie în conace sigilate sau în alte depozite, vor fi preluate de Comitetul provizoriu al județului respectiv și li se va da următoarea destinație:

a. Întregul mobilier și toate lucrurile de uz casnic, diferite instrumente muzicale, tablouri comune, covoare comune, vor fi readuse în conace, urmând să servească scopului pentru care va fi destinat conacul.

b. Lucrurile de artă (tablouri, covoare etc.) se vor depune instituțiilor locale, ca muzee, pinacoteci, expoziții, înștiințându-se Ministerul Artelor și Informațiilor pentru a decide asupra destinației lor.

Bibliotecile, după ce vor fi controlate, vor fi predate bibliotecilor locale, cărțile rare, manuscrisele vor fi ținute la dispoziția Academiei R.P.R.

c. Armele de vânătoare, aparatele de fotografiat vor fi trimise Ministerului Agriculturii Direcției Bunuri, în termen de 10 zile de la primirea prezentei circulare.

d. Obiectele de uz personal, ca îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie de corp și pat etc., care după instrucțiunile date, au trebuit să fie lăsate moșierilor expropriați, vor fi predate acestora în măsura în care ele vor fi reclamate de aceștia. În acest scop vi se remit cererile de restituire a lucrurilor personale, urmând a fi soluționate conform instrucțiunilor

¹³ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Timiș, *fondul Comitetul Județean Timiș al P.C.R.*, 1949, nr. inv. 685, nr. inv. 686, nr. inv. 1274–1276, nr. inv. 1430; *fondul Comitetul Județean Severin 1944–1950*, nr. inv. 1086; *Colecția de documente Patyánszky*, nr. inv. 796.

¹⁴ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Timiș, *fondul Prefectura Județului Timiș-Torontal, Secretariat – Administrativ*, nr. inv. 1524, d. 7/1949, f. 9.

primite, ținându-se seama de dovezile prezentate de cei în cauză. În același fel vor fi soluționate și cererile ce le veți primi de azi înainte privind restituirea lucrurilor de uz personal.

e. Actele de orice fel, arhivele și orice fel de corespondențe vor fi ambalate și depozitate într-un loc sigur și ținute la dispoziția Comisiei de Expropriere.

3. Cererile de restituire a bunurilor imobiliare și terenurilor sunt de competența exclusivă a Comisiei Centrale de Expropriere, unde urmează a fi trimise spre soluționare.

Comitetele provizorii vor răspunde de felul cum se va aplica prezenta circulară și se va raporta modul de execuție în modul cel mai scurt.

Comisia Centrală de Expropriere, (semnătură) Vasile Vaida, Ministrul Agriculturii”

Bunurile culturale, considerate foarte importante de regimul comunist – din aur, argint și pietre prețioase –, au fost confiscate din aceste conace, centralizate în Timișoara în actualul sediu al Muzeului Național de Artă, clădirea cunoscută sub numele de Palatul Baroc, și ulterior expediate la Banca Națională din București¹⁵.

Prin transfer din conacele naționalizate în noaptea de 2 spre 3 martie 1949 au ajuns în colecția Muzeului Banatului portrete și piese de mobilier din castelul de la Banloc al conților Karátsonyi¹⁶, portrete și obiecte din conacul de la Clopodia al familiei Manaszy de Hodony (înrușiți cu familiile nobiliare Nyéky și Molnár de Parnoi)¹⁷, două por-

trete din galeria conților Pálffy¹⁸ și un număr impresionant de obiecte de artă plastică și decorativă din conacul de la Sculea al familiei Klobusiczky-Keltz.

După Al Doilea Război Mondial politica Muzeul Banatului de achiziționare a unor lucrări provenind din colecții formate în perioada interbelică a fost coordonată de un comitet format din Marius Moga, directorul Muzeului Banatului, graficianul Julius Podlipny, sculptorul Andrei Orgonaș și pictorul Franz Ferch.

În arhiva Muzeului Național al Banatului este conservată o adresă din 1968 către forurile centrale din București și cele regionale din Timișoara referitoare la achizițiile instituției în perioada 1952–1967¹⁹. Relevanța acestui document pentru studierea colecțiilor de artă alcătuite în Banat între cele două războaie mondiale este deosebită, constituindu-se într-o dovadă despre gustul și apetența unor colecționari pentru artă.

După sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, grație unei politici susținute de achiziții, au intrat în patrimoniul Muzeului Banatului portrete ale familiilor nobiliare Deschan, Kőszeghy, Bachó, Egyed și conții Althann²⁰, fiind cumpărate de la sculptorul Andrei Orgonaș (1901–1981), fiul adoptiv al fostului vicecomite de Timiș, nobilul Deschan Achill II²¹. Din aceeași galerie de portrete a familiei Deschan de Hannsen au fost donate muzeului patru portrete de către văduva sculptorului Andrei Orgonaș în 1987²². Muzeul Național

¹⁵ Arhivele Naționale – Servicul Județean Timiș, *fondul Prefectura Județului Timiș-Torontal, Secretariat – Administrativ*, d. 7/1949, adresă Prefectura Județului Timiș-Torontal din 1949, f. 14–31.

¹⁶ Decizia Secției Financiare a Regiunii Timișoara, nr. 3804 din 8 martie 1956, document aflat în Arhiva Muzeului Național al Banatului, Miklósik 1998, 207, 220, Miklósik 1999, 243–270. Portretele cu numerele de inventar 1156 (Anonim austriac, secolul XIX, *Portretul unui bărbat cu perucă brună și manta roșie / Guido von Starhemberg?*), 1157 (Szamosy Elek, *Portretul lui Lázár Karátsonyi*), 1158 (Szamosy Elek, *Portretul lui Bogdán Karátsonyi*), 1159 (Szamosy Elek, *Portretul lui Kristóf Karátsonyi*), 1160 (Anonim, *Portretul lui Franciscus Antonius Gundacker conte von Starhemberg und Schaumburg*). Alături de aceste portrete au fost transferate din castelul din Banloc în Muzeul Banatului piese de mobilier, picturi (Anonim, copie după Antonio Joli, *Capriciu arheologic cu ruine și figuri* (titlu în registru: *Baie din Veneția*), nr. inv. 1162, Anonim, *Judecata lui Paris*, nr. inv. 1161), sculpturi și fântâna monumentală din parcul castelului. Vezi și Oprescu 1999, 271–286.

¹⁷ Portretele cu numerele de inventar 707 (*Portret de bărbat*), 798 (*Portret de femeie*), 799 (*Portret de bătrână*), 801 (*Cap de femeie*, desen în creion gras, 41 × 33 cm), 802 (*Cap de bărbat*, desen în cărbune, 40,5 × 32,5 cm), 804 (Vastagh György, *Portretul lui Viktor Molnár, prefectul comitatului*

Timiș, datat 1898), Miklósik 1997, 219–221, Cornea 2012, 387, nr. cat. 387. Astăzi conservate în patrimoniul Muzeului Național de Artă Timișoara.

¹⁸ Cornea 2012, 219, două portrete din Școala maghiară, a doua jumătate a secolului XVIII, nr. cat. 289 (*Portretul contesei Maria Susanna Erdődy*, născută Pálffy), nr. cat. 290 (*Portretul contelui Cristophorus Anonius Erdődy*).

¹⁹ Arhiva Muzeului Național al Banatului Timișoara, *Referatul nr. 376 din 18 iunie 1968 privind lucrările de artă achiziționate în perioada 1952–1967*.

²⁰ Transferate Muzeului de Artă Timișoara în anul 2006, în momentul înființării acestuia. Miklósik 1998, 200–203, 215–216. Lucrările cu nr. inv. 875 (Anselm Wagner, *Portret de bărbat*), nr. inv. 876 (Anselm Wagner, *Portret de femeie*), nr. inv. 877 (*Portret de bărbat/Kacsamag*, ulei pe placă de metal alb, 20,5 × 14,7 cm), nr. inv. 878 (*Portretul lui Iosif Deschan de Hannsen*, ulei pe pânză, 70 × 58,5 cm), nr. inv. 879 (*Portretul contelui Johann Michael Althann IV*, ulei pe pânză, 67 × 51 cm), nr. inv. 880 (*Portretul lui Bachó Klára*, ulei pe pânză, 50 × 37 cm).

²¹ Elena Miklósik, muzeograf, Muzeul de Artă Timișoara, comunicare verbală, 2008.

²² Patru picturi cu nr. de inventar 5633 a, 5633 b, 5633 c, 5633 d, aflate astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Artă Timișoara, Miklósik 1998, 216–217; *Portretul primei soții a lui Kőszeghy János II de Remete*, născută Egyed (ulei pe pânză, 67 × 52,5), *Portretul lui Kőszeghy János II de*

al Banatului a achiziționat în anul 2021 din fosta colecție a familiei Deschan *Portretul lui János Bachó de Dezsér, comite suprem de Caraș*²³ (Pl. I. 1).

În lista întocmită de Oficiul de Patrimoniu al Județului Timiș în anul 1975²⁴ sunt menționați peste 140 deținători de bunuri culturale, impunându-se constatarea că un număr de peste 40 de nume aparțin sferei sociale din perioada interbelică, numele medicului Eugen Schuber (1906–1999) deținând supremația în cercul acestor pasionați ai artei²⁵, cu 78 tablouri declarate la Oficiul de Patrimoniu, alături de sculpturi și lucrări de grafică. Dr. Eugen Schuber avea în colecție un portret de băiat în stil Biedermeier, care provenea din colecția familiei nobliare Ürményi din Săvârșin. Dr. Vörös Lajos din Arad era intermediar pentru Ürményi Pál în anii 1957 și 1964 pentru vânzarea unor obiecte de artă și documente către muzee și arhive din România, în timp ce Eugen Iovițiu și avocatul Emil Botiș funcționau ca intermediari pentru Ürményi Pál, Vukovics Elisabeta și fiica acesteia, Fiammetta²⁶.

În anii 70 doar o descendentă a vechilor familii nobiliare a declarat portrete și obiecte la Oficiul de Patrimoniu al Județului Timiș: Fiammetta Vukovics, fiica Elisabetei și a unui soldat italian²⁷. Aceste obiecte au fost achiziționate recent de Muzeul Național al Banatului, fiind discutate într-un articol publicat în anul 2020²⁸. *Portretul de fetiță* (Iphygenia Vukovics de Beregsău, 1887–1940) a fost realizat la Roma, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, de un artist rămas neidentificat²⁹. Iphygenia a fost nepoata lui Sava II Vukovics (1811–1872), important om politic în revoluția maghiară din 1848, ministrul Justiției în vremea lui Kossuth Lajos, exilat la Paris și decedat în Londra

în anul 1872. Iphygenia și sora sa, Elisabetha (1878–1957), ficele lui Gábor Vukovics și ale Cristinei Bogdan, au fost educate la Școala Sacro Cuore de la *Trinità dei Monti* din Roma, fiind ajutate financiar de mătușa lor, contesa Marianne Kinsky von Wchinitz und Tettau (1854–1938). Mama contesei era Iphygenia Dadány de Giulvăz, sora bunicii celor două fete Vukovics.

Fiammetta Vukovics (1919–2008), căsătorită Trăușan, și-a petrecut copilăria alături de Eugen Teleki, celebrul Pubi, ultimul conte Teleki din Căpâlnaș, fiul Ecaterinei Mocioni și al contelui Teleki Jenő. Elisabetha a fost guvernanta copiilor avocatului Petru Groza (1884–1958) din Deva, important om politic în timpul regimului comunist din România.

Din această colecție muzeul a achiziționat diploma de înnobilare a familiei Vukovics de Beregsău din 1791 și mai multe portrete: Sava I Vukovics³⁰, Erzsébet Dadányi de Giulvăz, căsătorită cu Sava II Vukovics³¹, Iphygenia Dadányi de Giulvăz, căsătorită contesă Kinsky (sora Elisabethei Dadányi)³², contele Zdenko Kinsky (fiul Iphygeniei Dadányi, Pl. I. 2)³³ și Maria Vukovics de Beregsău, căsătorită Ürményi (Pl. I. 3)³⁴. Datorită comportamentului financiar iresponsabil al lui Gábor Vukovics, Elisabetha și Iphygenia nu s-au putut căsători conform rangului lor social, dar au continuat să frecventeze societatea nobiliară grație înruderirii cu familia conților Kinsky von Wchinitz und Tettau, familiile Csernovics de Macea, Dadány de Giulvăz, Ghyka, Ürményi, Ciotta și familia princiară von und zu Liechtenstein³⁵.

În anul 2020 au intrat în patrimoniul Muzeului Național al Banatului prin donație alte obiecte care au aparținut familiei Vukovics: două cufere de călătorie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, un pick-up postbelic, o valiză, un candelabru și un telefon negru datând din perioada interbelică.

Anul 2001 rămâne o referință în istoriografia colecțiilor de artă din Banat prin organizarea

Remete (ulei pe pânză, 70 × 55 cm), *Portretul unei femei brune din familia Egyed-Köszeghy* (ulei pe pânză, 70 × 58 cm), *Portretul lui Bachó Judit*, căsătorită Köszeghy (ulei pe pânză, 97 × 74 cm).

²³ Autor necunoscut, sfârșitul secolului al XVIII-lea, ulei pe pânză, 51 × 37 cm, nr. inv. 49.

²⁴ Arhiva Muzeului Național al Banatului Timișoara, *Lista deținătorilor particulari și a colecțiilor constituite din județul Timiș*, 1975.

²⁵ Cornea 2016, 119–120.

²⁶ Vezi documentele din Arhivele Naționale – Serviciul Județean Timiș din *Colecția de documente Sava Vukovics*, nr. inv. 92, *fondul familial Ürményi-Vukovics*, 1824–1968, nr. inv. 1652 și *fondul familial Aurel Cosma*, 1884–1981, nr. inv. 1686.

²⁷ O relatare a poveștii de viață a Fiammettei Vukovics este publicată în Blaj 2021.

²⁸ Cornea 2020, 348–349.

²⁹ Autor neidentificat, ulei pe pânză, 50 × 35 cm, ramă ovală, databil: 1890–1900, nr. inv. 17.

³⁰ Autor neidentificat, sfârșitul secolului XVIII, ulei pe pânză, 93,5 × 67,5 cm, dimensiuni cu ramă 110 × 84 cm, nr. inv. 41.

³¹ Autor necunoscut, acuarelă, 20 × 17 cm, în ramă ovală îmbrăcată în piele cu dimensiunile 28,5 × 25 cm, nesemnăt, databil: 1860–1870, nr. inv. 68.

³² Autor necunoscut, acuarelă, 21 × 17 cm, în ramă ovală cu dimensiunile 32 × 26 cm, nesemnăt, databil: 1840–1850, nr. inv. 70.

³³ Școală austriacă, autor neidentificat, databil 1846–1850, ulei pe pânză, 38 × 33,5 cm, nr. inv. 44.

³⁴ Portret datat 1851, autor: Lorenz Gorialen (?), ulei pe pânză, 47 × 35,5 cm, nr. inv. 43.

³⁵ Vezi Blaj 2021, 107–166.

expoziției temporare *Colecții în colecția de artă a Muzeului Banatului* și publicarea catalogului de expoziție de către doamna Elena Miklósik. În cadrul expoziției – deschisă la etajul I al clădirii Secției de Artă din strada Mercy – au fost prezentate principalele colecții de artă intrate în patrimoniul Secției de Artă prin achiziții și donații, de la înființarea Pinacotecii în secolul XIX³⁶. Autoarea catalogului a scos în evidență rolul jucat în secolul al XIX-lea de marea aristocrație (conții Karátsyoni de Banloc și Beodra³⁷, conții Náko de Sănnicolau Mare, baronii Lipthay de Lovrin, contesa de San Marco, născută Náko, din Comloșu Mare), de familiile nobiliare fără titlu (Ormós Zsigmond, comitele suprem de Timiș³⁸, familiile Kőszeghy, Deschan³⁹, Dessewffy⁴⁰), și episcopii romano-catolici de Cenad (Bonnaz Sándor, Dessewffy Sándor). În prima jumătate a secolului al XX-lea fenomenul colecțiilor de artă este ilustrat prin reprezentanți ai meseriilor liberale: medicul Eugen Schuber, inginerul scriitor Virgil Birou, judecătorul scriitor Elek Gozdsu, familia dr. Chicin, cei trei frați Kepecs⁴¹.

După anul 1989 portretele nobiliare bănățene aflate în patrimoniul Secției de Artă a Muzeului Banatului au făcut obiectul unor cercetări ample realizate de doamna Elena Miklósik, curator al colecției de artă din Banat în secolele XVIII–XIX,⁴² fiind valorificate prin articole, studii și cataloage de expoziție⁴³.

În anul 1956 un număr important de portrete ale familiei Nikolics baroni de Rudna a fost achiziționat de Muzeul Banatului de la doctorul Ernst Messinger din Timișoara⁴⁴, căsătorit cu Elisabeta Telegdy, descendenta familiilor nobiliare Telegdy și Keltz. Portretele Nikolics au fost moștenite de mama acesteia, Ilona Keltz (1897–1963)⁴⁵, care a deținut o parte din moșia Sculea, împreună cu

fratele ei Simeon (Simi) Keltz, căsătorit cu Mária Jakabffy de Zăgujeni. În urma căsătoriei din 1918 cu nobilul József Telegdy, Ilona se stabilește în castelul din Tileagd (jud. Bihor) împreună cu cele trei fete: Ileana (Muki, 1918 – ?), Mária (Inki, 1920–1999) și Bibia (1922). După divorț, Ilona s-a mutat în Arad cu fetele Mária și Bibia, iar Ileana (Muki) a plecat cu tatăl în Franța. În perioada interbelică Ilona Keltz este partenera de viață a baronului Johann Nikolics, născut Thierfelder, fiul adoptat de baronul Mihály IV Nikolics, cu domeniul nobiliar în satul Macedonia din Banat⁴⁶.

În anul 1957 doctorul Ernest Messinger⁴⁷ a vândut muzeului patru piese de mobilier din secolul XIX, provenite din casa soacrei sale ori moștenite de aceasta de la baronul Nikolics din satul Macedonia, stabilit după război în Arad⁴⁸.

Complexul Muzeal din Arad păstrează portrete, obiecte, fotografii, documente și cărți ale familiei Mocioni din castelele din Bulci și Căpâlnaș, valorificând acest patrimoniu prin expoziția organizată în 2021 însoțită de un catalog⁴⁹.

În *Magyar Nemzeti Galéria* din Budapesta sunt conservate portrete din castelul conților Nákó din Sănnicolau Mare, vândute de această familie aristocrată după Primul Război Mondial⁵⁰, iar în expoziția permanentă a Muzeului Național din Belgrad este prezentat *Portretul generalului Petru Duka de Cadar* din 1821 (autor: Arsa Teodorović, 1767–1826).

După anul 2018 Muzeul Național al Banatului a achiziționat din colecții particulare aflate în Timișoara și Germania un număr important de portrete și obiecte ale unor familii nobiliare bănățene: Patyánszky de Viszák, Palikucsevny de

³⁶ Miklósik 2001.

³⁷ *Ibidem*, 14–15.

³⁸ *Ibidem*, 4–7, 11–13.

³⁹ *Ibidem*, 15.

⁴⁰ *Ibidem*, 20.

⁴¹ *Ibidem*, 9–10, 21–23.

⁴² Muzeograf-curator al colecției de artă din Banat în secolele XVIII–XIX, activă în perioada 1989–2010 în Secția de Artă a Muzeului Banatului, în anul 2006 transformată în Muzeul de Artă Timișoara.

⁴³ Miklósik 1994, Miklósik 1996, Miklósik 1997, Miklósik 1998, Miklósik 1999, Miklósik 2001.

⁴⁴ Miklósik 1998, 210, 222, lucrările cu nr. inv. PMT 1287 (*Portret de bărbat*), 1000, 1956 (din colecția Nikolics de Rudna), 1288 (*Portret de copil*, reprodus în: Cornea 2012, 220, nr. cat. 291), 1289 (*Portret de femeie*), 1290 (*Portret de femeie*), 1291 (*Portret de bărbat*), 1292 (*Portret de femeie*), 1293 (*Portret de femeie*), 1294 (*Portret de femeie*).

⁴⁵ Keltz 2017, 155–174.

⁴⁶ Markov–Glăvan 2010, Markov 2011, 7–15.

⁴⁷ Medicul Ernest Messinger (1915–2003) a terminat studiile la Facultatea de Medicină din Cluj în 1938, devenind medic consult la Fabrica I.T.A. din Arad. Vezi fișa acestuia în Anuarul Medicilor 1948.

⁴⁸ Astăzi conservate în colecția de artă decorativă a Muzeului Național de Artă Timișoara, nr. inv. A.D. 649 (Pat din proprietatea Ilonei Keltz, divorțată de nobilul József Telegdy), nr. inv. A.D. 650 (Secretaire), nr. inv. A.D. 651 (Secretaire), A.D. 652 (Noptieră neoclasică).

⁴⁹ Mocioni 2020, vezi catalogul lucrărilor provenite din castelele din Căpâlnaș și Bulci: portrete și fotografii reproduse la pp. 31–97, cărți din bibliotecile familiei Mocioni reprod. la pp. 101–161, obiecte de artă decorativă la pp. 165–189, lucrări de grafică la pp. 193–199. Despre bibliotecile familiei Mocioni vezi Colta 1993.

⁵⁰ Portretul contesei Nákó Bertha, realizat în 1855 de Friedrich von Amerling (1803–1887), ulei pe pânză, 128 × 107 cm, nr. inv. 572B. Portretul lui Nákó Konstanzia, lucrarea pictorului Joseph Abel (1764–1818), ulei pe pânză, 65 × 53,5 cm, nr. inv. 87.4.M.

Furluk, Vukovics de Beregsău, Dadányi de Giulvăz, Eisenstädter de Buzias, Piatsek de Herendești și Oloșag, conții Kinsky, primind ca donație 27 fotografii cu familia nobiliară Capdebó de Bărateaz, prieteni cu familia dr. Ludwig și Netti Diel din Timișoara⁵¹.

Dintre portretele celor patru familii nobiliare evreiești din Timișoara – Eisenstädter de Buzias (înnobiți în 1872), Gotthilf de Miskolcz (înnobiți în 1886), Derera de Gyarmatha (înnobiți în 1897), Sternthal de Nagypel (înnobiți în 1904), Muzeul Național al Banatului a deținut un portret de bărbat din familia Derera, cumpărat de custodele muzeului Berkeszi István înainte de Primul Război Mondial⁵². În anul 2018 au intrat în patrimoniul muzeului prin achiziție cinci portrete ale familiei Eisenstädter de Buzias⁵³. Simon Eisenstädter a înființat compania *Eisenstädter și Fiii* în Viena la începutul secolului XIX, fiind înnobilat în 1872 împreună cu soția, Ernestine, născută Guttmann, și cei zece copii, șapte băieți și trei fete, toți contribuind prin alianțe matrimoniale la creșterea puterii economice și financiare a familiei: Fülöp, Herman, Ignác, Áron, Antal, Nándor, Róbert, Julia, Hermine și Jozefin.

De asemenea, în anul 2024 un document important pentru istoria acestei familii a intrat în colecțiile muzeului: diploma din 1880 pentru aniversarea celor 25 ani căsătorie a lui Ignatz cu Lina, verișoara din ramura Eisenstädter din Szeged⁵⁴. Cuplul a avut 4 copii: Richard (1862–1932), Tekla (1864–?), Árpád (1867–1891) și Martha (1877–?). Richard s-a căsătorit cu Francziska Báronyi de Csóngó-Hétfalusi (decedată în 1953) și au avut 3

fete: Irén Bauer (decedată în 1975), Margit Pfeiffer (1891–1973) și Hermine Raszkó (1895–1981).

După decesul surorilor, Hermine, care fusese căsătorită cu avocatul Rasko Sándor, fostul proprietar al Fabricii de mănuși din Timișoara, a vândut în anii '70 cele cinci portrete unei familii de medici, fiind ultimele picturi înstrăinate din marea galerie de portrete Eisenstädter de Buzias. Erau portretele de care cele trei surori au fost atașate în mod special, astfel că aceste cinci picturi au fost vândute ultimele. Familia de medici a păstrat timp de trei generații aceste portrete până în anul 2018, când Muzeul Național al Banatului le-a cumpărat.

Intrate prin achiziție în patrimoniul Muzeului Național al Banatului, portretele familiei Patyánszky de Viszák⁵⁵ reprezintă fragmente din viața de fast nobiliar din Banat, o provincie aflată la marginea monarhiei austro-ungare: portretul lui György Milenkovits⁵⁶ și portretul fiului, Vazul Milenkovits, numit Patyánszky Balázs (Novi Sad, 1778 – Viszák /Vișag, 1845, Pl. I. 4)⁵⁷, portretele nepoților acestuia, Patyánszky István⁵⁸ și Patyánszky Elek (1836, Reșița – 1919, Lugoj)⁵⁹, căsătorit cu Ungár Irma⁶⁰.

Irma a adus prin căsătoria cu Patyánszky Elek portretele bunicilor și al mamei, trei acuarele executate în 1838 de austriacul Ludwig Fischer: Franz Galliny⁶¹ și soția Amalia, născută Fischer de Criciova⁶², alături de portretul ficei acestora Ottilia, căsătorită cu Mihály Ungár (părinții Irmei)⁶³.

Muzeul a achiziționat, de asemenea, diploma

⁵¹ Fotografii din secolul al XX-lea. Donația cuprinde o felicitare de Crăciun adresată lui Netti Diel, soția medicului Ludwig Diel, semnată de Eva, Dezső, Eva-Mária Capdebó, nr. inv. 179, oferta de donație nr. 1245 din data de 3.03.2022 depusă de doamna prof. dr. Pia Brînzeu.

⁵² Anton Fialla, *Portretul unui evreu spaniol din familia Derera*, ulei pe pânză, 46 × 39 cm, nr. inv. 477, semnat în dreapta jos cu negru: *A. Fialla / 1854*, achiziție din 4 februarie 1914, nr. vechi de inventar 4845. Transferat în 2006 Muzeului de Artă Timișoara.

⁵³ Cornea 2019, 233–236. Muzeul Național al Banatului, lucrările cu nr. de inv. 1 (*Portret de femeie*) și nr. inv. 2 (*Portret de bărbat*), sunt realizate de un autor necunoscut (școală maghiară, databile în jurul anului 1840, ulei pe pânză, 65 × 53 cm); nr. inv. 3 (*Portret de femeie*, autor necunoscut, școală austriacă, databil în jur de 1840, ulei pe pânză, 44,5 × 36,5 cm). Picturile cu nr. inv. 4 (*Portretul Ernestinei Eisenstädter de Buzias*, născută Guttmann) și nr. inv. 5 (*Portretul lui Simon Eisenstädter de Buzias*) sunt executate de un autor necunoscut (școală vieneză, databile în jurul anului 1830, ulei pe pânză, 95 × 77 cm).

⁵⁴ Diploma a intrat în colecțiile muzeului prin donația doamnei Svetlana Tuca din anul 2024.

⁵⁵ Cornea 2020, 346–348.

⁵⁶ Autor necunoscut, sfârșitul secolului al XVIII-lea, ulei pe pânză, 92x72 cm, în ramă neagră cu dimensiunile 110 × 90 cm, nr. inv. 79.

⁵⁷ Autor necunoscut, începutul secolului XIX, ulei pe pânză, 100 × 79 cm, nesemnat, etichetă pe verso cu text în limba maghiară, nr. inv. 23.

⁵⁸ Autor necunoscut, ulei pe pânză, 49 × 39,5 cm, nesemnat, nedatat, etichetă pe verso cu textul în limba maghiară: "*volt 49-es honvédkapitány hadnagy Bem tábornok kurirja / sz. 1830 aug. 9-én / meghalt 1920 okt. 19-én Temesváron*", nr. inv. 20.

⁵⁹ Autor: Ferenczy Valér (1885–1954), ulei pe pânză, 54 × 45 cm, semnată cu roșu în stânga jos *Ferenczy Valér*, nr. inv. 21.

⁶⁰ *Irma Ungár pe malul râului, soția nobilului viszáki Patyánszky Elek*, autor: Neogrady Antal (1861–1942), sfârșitul secolului al XIX-lea, ulei pe pânză, 100 × 120 cm, semnată în colțul stânga jos: Neogrady A., nr. inv. 26.

⁶¹ Acuarelă, 23,2 × 17,8 cm, semnat și datat dreapta jos: *L. Fischer (1)838*, sub sticlă de glăjărie, ramă prețioasă Biedermeier cu furnir de nuc, cu passepartout.

⁶² Acuarelă, 26,1 × 20,9 cm, nesemnat, databil 1838, sub sticlă de glăjărie, ramă prețioasă Biedermeier cu furnir de nuc, cu passepartout, nr. inv. 81.

⁶³ Acuarelă, 26,4 × 21,2 cm, nesemnat, databil 1838, sub

nobiliară din 1912, prin care avocatul Ludig Gyula, soțul Amaliei Patyánszky, primește dreptul de a purta numele nobiliar al socrului, Patyánszky Elek. Cuplul a avut doi copii: Elemér și Erzsébet, rămasă celibatară. Elemér s-a căsătorit cu Katharina Muschong, din cei 4 copii ai cuplului, doar Kató și Margit ajungând la vârsta maturității. Kató, fiind celibatară, a lucrat la Satu Mare ca economistă, după pensionare revenind în Lugoj. În anii '80 a emigrat în Germania, unde se afla sora ei, Margit, care a avut două fiice.

Din aceeași colecție au fost achiziționate trei portrete ale familiei nobiliare Pálik-Ucsevny de Furluk⁶⁴, înrudită cu familia Patyánszky de Viszák prin căsătoria Violei Patyánszky în anul 1891 cu nobilul Pálik-Ucsevny de Furluk Theodor/Feodor: portretul lui Pálik-Ucsevny János, cel care cumpără în 1804 domeniile Furluk și Dezest⁶⁵, portretul lui Sándor (fiul lui János)⁶⁶ și portretul soției, Anna, născută Mentzer⁶⁷.

Din colecția familiei Patyánszky au fost cumpărate, de asemenea, două portrete de la sfârșitul secolului al XVIII-lea: *Portretul generalului Kristóf Károly Piatsek*⁶⁸ și *Portretul contesei Josepha Gore, căsătorită Piatsek*⁶⁹.

Prin patrimoniul deținut, Muzeul Național al Banatului este depozitarul memoriei despre diversitatea cultural-lingvistică și religioasă a acestei provincii. Un obiect din colecțiile de textile și accesorii vestimentare ar putea constitui o metaforă a memoriei obiectelor muzeale. Doamna Liana Margareta Ivone Oteșteanu, născută Vidrighin, și soțul, doctorul Emil Oteșteanu, au oferit ca donație în cursul anului 2019 o piesă extrem de rară: o haină lungă de astrahan negru⁷⁰, databilă în perioada 1902–1903, care a aparținut baroanei Margit

Matild Ida von Wildburg, născută Telbisz nobilă de Ó-Bessenyő. Haina a fost cadoul de nuntă din partea tatălui, notarul regal dr. Imre Telbisz de Ó-Bessenyő, nobil maghiar cu origini bulgare, către Margit, căsătorită cu baronul austriac von Wildburg. Rămasă văduvă în timpul Primului Război Mondial, aceasta se recăsătorește cu judecătorul Spiridon Iorgulescu, român ortodox transferat din Vechiul Regat al României în fosta provincie austro-ungară. Această haină a fost transmisă ulterior fiicei sale, Margareta, căsătorită cu Bucur Vidrighin, român ortodox, director de bancă în Timișoara. Destinul hainei, creată în perioada monarhiei austro-ungare și purtată în Timișoara, ca parte integrantă a Regatului României, în timpul domniei regilor Ferdinand și a lui Carol al II-lea, a fost marcat de transmiterea acesteia către a treia generație prin doamna Liana Oteșteanu, fiica Margaretei și a lui Bucur Vidrighin, nepoata baroanei, căsătorită în timpul regimului comunist cu doctorul Emil Oteșteanu, român ortodox din Oltenia.

Prin intermediul unor obiecte muzeale⁷¹ sunt oferite microistorii despre familiile nobiliare ale Banatului și mărturii ale spiritului multicultural din această provincie, viitoarea expoziție permanentă din Castelul Huniade, sediul Muzeului Național al Banatului, ilustrând diversitatea culturală din partea de vest a României.

BIBLIOGRAFIE

- Anuarul Medicilor 1948
Ministerul Sănătății, Direcția Evidenței și Documentării Statistice, *Anuarul Medicilor 1948 cu un index al medicilor primari*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statutului, București (1948).
- Blaj 2021
Adriana Blaj, *Vukovics. Vremuri trecute, vremuri prezente. Un roman de familie cu insertii lirice semnate de scriitoarea Constanța Marcu*, Timișoara (2021).
- Berkeszi 1910
Berkeszi István, *Temesvári művészek*, Temesvár (1910).
- Borovszky 1912
Borovszky Samu, *Magyarország vármegyéi és városai. Torontal vármegye*, Budapest (1912).
- Borovszky 1914
Borovszky Samu, *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye*, Budapest f.a. (1914).

sticlă de glăjărie, ramă prețioasă Biedermeier cu furnir de nuc, cu passepartout, nr. inv. 82.

⁶⁴ Cornea 2020, 348.

⁶⁵ Autor necunoscut, începutul secolului al XIX-lea, ulei pe pânză, 62 × 51 cm, nesemnat, nr. inv. 25.

⁶⁶ Autor: V. Siffert, ulei pe pânză, 78 × 62 cm, semnat și datat: *V. Siffert pinx. 1847*, nr. inv. 19.

⁶⁷ Autor necunoscut, mijlocul secolului al XIX-lea, ulei pe pânză, 79 × 63 cm, nesemnat, nr. inv. 24.

⁶⁸ Ulei pe pânză, 96 × 80 cm, semnat și datat cu negru în stânga Purnick//pinx 1798, nr. inv. 76.

⁶⁹ Autor: Hugo Jacob Cimbál, ulei pe pânză, 93 × 74 cm, semnat cu alb dreapta jos *Hugo Jacob Cimbál pinx* și datat cu roșu 1799. Nr. inv. 80.

⁷⁰ Haina lungă de astrahan, nr. inv. 140, a fost o piesă de rezistență în cadrul expoziției "Tezaurul Muzeului Național al Banatului. Timișoara – ipostaze ale devenirii unei metropole europene. Cultură și societate" (18 decembrie 2019 – 29 februarie 2020), organizată în mansarda Bastionului Maria Theresia din Timișoara.

⁷¹ Credite fotografice / Photo credits: Milan Șepețan și Ioan Tasi.

- Călăuza 1927
Călăuza pinacotecei Muzeului bănăţean din Timişoara. Elaborată de direcţiunea Muzeului (1927).
- Colta 1993
Elena Rodica Colta, Bibliotecile familiei Mocioni din castelele de la Căpâlnaş şi Bulci, *Ziridava*, XVIII, Arad (1993), 365–384.
- Cornea 2012
Marius Cornea, *Pictura europeană din secolele XV–XX în Muzeul de Artă Timişoara*. Catalog general ilustrat, ediţie bilingvă română-engleză, Timişoara (2012).
- Cornea 2016
Marius Cornea, Between the Visible and the Invisible. Art Collecting in the Interwar City of Timişoara, Romania. *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux-Arts*, LIII, Bucureşti (2016), 111–127.
- Cornea 2019
Marius Cornea, Timişoara – oameni, locuri şi poveşti într-o expoziţie, în Maria Lind şi Anca Rujoiu, *Întâlniri cu arta*, catalogul bienalei Timişoara Art Encounters 2019, Timişoara (2019), 233–236.
- Cornea 2020
Marius Cornea, Mărturii cu valoare artistică ale culturii urbane din Banat în epoca modernă în colecţiile Muzeului Naţional al Banatului, *Analele Banatului*, Serie Nouă. Arheologie – Istorie, XVIII (2020), 343–356.
- Ghid 1978
Ghidul colecţiilor de pictură. Muzeul Banatului din Timişoara. Secţia de Artă, colectivul de redacţie: Stela Radu, Annemarie Podlipny, Rodica Medeleţ, Adriana Buzilă, Horst Helfrich, Timişoara (1978).
- Keltz 2017
Rosemarie Keltz, *Újfalú. Entstehen und Verwehen. Geschichte einer mitteleuropäischen Familie*, Bonn (2017).
- Lendvai 1896
Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, vol. I, Budapest (1896).
- Lendvai 1899
Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, vol. II, Budapest (1899).
- Lendvai 1905
Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, vol. III, Temesvár (1905).
- Majaru 2016
Anca Raluca Majaru, *Country Houses in Banat in the 19th century*, Universitatea de Arhitectură şi Urbanism “Ion Mincu”, teză de doctorat, Bucureşti (2016).
- Manea 2022
Manea, Adriana-Patricia, *Familii nobile din Banat în secolul al XVIII-lea şi începutul secolului XIX. Heraldică şi genealogie*, Cluj-Napoca (2022).
- Markov-Glăvan 2010
Zoran Marcov, Ciprian Glăvan, Istoria familiei Nikolics redată într-un document din colecţia Muzeului Banatului, *Analele Banatului*, Serie nouă, Arheologie-Istorie, XVIII, Cluj-Napoca (2010), 173–183.
- Markov 2011
Zoran Marcov, Baronul Fedor Nikolics de Rudna (1836–1903), *Oameni, tradiţii, evenimente din Banatul de câmpie*, V, Timişoara (2011), 7–15.
- Miklósik 1994
Elena Miklósik, Încercări de reconstituire ale unor galerii de portrete din secolele XVIII–XIX, pe baza unor picturi intrate în colecţia Muzeului Banatului, *Studii şi comunicări. Muzeul de Artă Arad*, II (1994), 31–38.
- Miklósik 1996
Elena Miklósik, Câteva portrete Biedermeier aparţinând artiştilor bănăţeni, aflate în colecţia Muzeului Banatului, *Complexul Muzeal Arad, Studii şi comunicări*, III, Arad (1996), 72–85.
- Miklósik 1997
Elena Miklósik, Două portrete de Vastagh György în colecţiile de artă ale Muzeului Banatului, *Studii şi comunicări*, IV, Arad (1997), 214–223.
- Miklósik 1998
Elena Miklósik, Portrete anonime bănăţene din secolul al XVIII-lea în colecţia de artă a Muzeului Banatului, *Analele Banatului*. Artă, Seria Nouă, III, Timişoara (1998), 199–234.
- Miklósik 1999
Elena Miklósik, Dispersata galerie de portrete a familiei Karátsonyi din Banloc, *Analele Banatului*. Artă, Seria Nouă, IV, Timişoara (1999–2002), 243–270.
- Miklósik 2001
Elena Miklósik, *Colecţii în colecţia de artă a Muzeului Banatului*, Timişoara (2001).
- Miklósik 2008
Elena Miklósik, Portretul de înalt demnitar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Model central şi model local în părţile bănăţene ale Austro-Ungariei. *Analele Banatului*. Arheologie-Istorie, Serie Nouă, XVI, Timişoara (2008).
- Miklósik-Kakucs 2013
Elena Miklósik, Kakucs Lajos, *Ormós Zsigmond a múzeumalapító*, Timişoara (2013).
- Mocioni 2020
Complexul Muzeal Arad, *Familia Mocioni. Valori patrimoniale în colecţiile Complexului Muzeal Arad*, Bucureşti (2020).

Oprescu 1999

Marcela Oprescu, Statuile parcului din Banloc – un trecut prezent, *Analele Banatului*. Artă, Seria ouă, IV, Timișoara (1999–2002), 271–286.

Podhorányi 2020

Podhorányi Zsolt, *Mesélő délvidéki kastélyok* (2020).

1

2

3

4

Pl. I. 1. Autor necunoscut, sfârșitul secolului XVIII, *Portretul lui János Bachó de Dezsér*; 2. Școală germană, *Contele Zdenko Kinsky copil*; 3. *Portretul Mariei Vukovics de Beregsău, căsătorită Ūrményi* (1851); 4. Autor necunoscut, începutul secolului XIX, *Portretul lui Vazul Milenkovits, numit Patyánszky Balázs* / 1. *Unknown artist, late 18th century, Portrait of János Bachó de Dezsér*; 2. *German school, Count Zdenko Kinsky as a child*; 3. *Portrait of Maria Vukovics de Beregsău, married Ūrményi* (1851); 4. *Unknown artist, early 19th century, Portrait of Vazul Milenkovits, called Balázs Patyánszky*.

1

2

3

4

Pl. II. 1. Ludwig Fischer, *Portretul lui Franz Galliny*; 2. Ludwig Fischer, *Portretul Amaliei Galliny, născută Fischer de Criciova*; 3. Ludwig Fischer, *Portretul Ottiliei Galliny, căsătorită Ungăr*; 4. Autor necunoscut, începutul secolului XIX, *Portretul lui Palik-Ucsevny János* / 1. Ludwig Fischer, *Portrait of Franz Galliny*; 2. Ludwig Fischer, *Portrait of Amalia Galliny, née Fischer de Criciova*; 3. Ludwig Fischer, *Portrait of Ottilia Galliny, married Ungăr*; 4. Unknown author, late 19th century, *Portrait of János Palik-Ucsevny*.